

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 29 Volume: 7 Issue: 29

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ BİR TIP METNİ "KİTÂBU TİBBÜ'L-HİKMET"

THE MEDICINE TEXT WRITTEN IN OLD ANATOLIAN TURKISH "KITABUTIBBU'L-HIKMET"

Ahmet Turan DOĞAN*

Öz

Oğuzların Anadolu'ya gelerek kendi ağızlarına dayalı bir yazı dili oluşturmalarının ardından pek çok Türkçe eser kaleme alınmıştır. Eski Anadolu Türkçesi ya da Eski Oğuz Türkçesi diye adlandırabileceğimiz bu ilk dönemde yazılan metinler içerisinde tıp ile ilgili olanlar da önemli bir yer tutmaktadır. 13-15. yüzyıllar arasını kapsayan bu dönemde yazılmış tıp metinleri; dilinin sadeliği, Türkçe tıp terimlerini içermesi ve dönemin tıp anlayışına dair kıymetli bilgiler taşıması bakımından araştırmaya değerdir. Bu metinlerden biri de çalışmamıza konu olan "Kitâbu Tibbû'l-Hikmet"dir. Üzerinde doktora çalışması yürüttüğümüz bu eserin bilinen tek nüshası, Almanya'da Gotha Araştırma Kütüphanesinde pt. 144/Seetzen: Nr. 123'te kayıtlıdır. Bu çalışmamızda önce dönemin tıp anlayışı ve tıp kitaplarından bahsedilecek, ardından eser tanıtılacaktır. Çalışma boyunca eserin özellikleri, dili, konusu ve kapsamı hakkında bilgiler verilecek ve ayrıca eserden örnek metinler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Tıp, Halk Tıbbı, Tibbû'l-Hikmet, Türkçe El Yazması.

Abstract

A lot of Turkish works were written after creating the written language based on Oghuz dialect when Oghuzs came to Anatolia. The medical works among the texts written in this first period that can be called 'Old Anatolian Turkish' or 'Old Oghuz Turkish' have taken an important place. The medical works written in this period are worth studying on due to its language simplicity, including Turkish medical terms and holding valuable information related to the medical mentality in this period including 13th and 15th century. One of these works is "Kitabu Tibbu'l-Hikmet" that is subject for our study. The only known copy of this work which is the topic of the doctoral thesis conducted by us is registered in pt. 144/Seetzen: Nr. 123 in Gotha Research Library in Germany. This study will first give a brief information about the medical mentality of that period and medicine books, and then present the work of which brief information given above. The characteristics of the work, the language of work, the subject of the work, and the scope of the work will be described during the study. Also, the examples from the texts in book will be given.

Key Words: Old Anatolian Turkish, Medicine, Folk Medicine, Tibbu'l-Hikmet, Turkish Manuscript.

Giriş

Sağlık konusu insanoğlunun yaşıyla orantılı bir geçmişe sahiptir. Eski zamanlardan günümüze kadar, insan bedeninde oluşan zahmetlerin giderilmesi için birtakım araştırmalar yapılmıştır. Eski Yunan, Mısır, Çin ve İslam uygarlıkları gibi büyük uygarlıklar zamanında önemli bir gelişme gösteren bu tıp anlayışları zamanla yerini modern tıba bırakmıştır.

* Okutman, Adıyaman Üniversitesi, Türk Dili Bölümü.

Günümüz tıp anlayışından önceki zamanlarda insanlar, hastalıkları tedavi etmek için öncelikle çevrelerindeki bitkilerden ve hayvanlardan elde ettikleri birtakım maddelerden yararlanmışlardır. Tecrübe ettikleri bu tedavi yöntemlerini zamanla yazıya geçirmişlerdir. Gerek sözlü gerekse de yazılı olarak günümüze kadar ulaşan bu tedavi anlayışları Türklerde de mevcuttur. Türklerin uzun zaman içerisinde oluşturdukları bu tıp anlayışı klasik tıbbın insan bedenini dört unsura (kan, sevda, balgam ve safra) ayırdığı anlayışla yoğrularak ilk metinlerini Oğuzlar arasında XIII. yüzyıldan itibaren vermeye başlamıştır.

Oğuz boylarının yoğun bir şekilde Anadolu'ya gelmesiyle birlikte artan Oğuz nüfusu ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılıp beyliklerin kurulmasıyla birlikte Oğuz beylerinin Türkçe eserlerin yazılmasını teşvik etmesi gibi nedenlerle XIII. yüzyıldan itibaren Oğuzlar kendi ağızlarına dayanan bir yazı dili meydana getirmişlerdir. Atılan bu ilk adımdan sonra telif veya tercüme pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserler içerisinde XIV. yüzyıldan itibaren ilk örneklerini gördüğümüz tıp metinleri önemli bir yer tutmaktadır. İslam tıbbının devamı olan Selçuklu tıp anlayışının devam ettirildiği, aynı zamanda Anadolu'ya gelen Türklerin beraberlerinde getirdikleri eski tıp anlayışının görüldüğü bu eserler, dönemin Oğuz Türkçesiyle, tıp anlayışıyla, bitki ve organ adlarıyla ilgili kıymetli bilgiler taşımaktadır. Gerek yurt içinde gerekse de yurt dışındaki kütüphanelerde bulunan bu eserlerin taranıp gün yüzüne çıkarılmasıyla Türk dili, Türk tıbbı ve Türk kültürü için önemli bir görev yerine getirilmiş olacaktır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Eski Anadolu Türkçesi ile XIV. yüzyıldan başlamak üzere pek çok tıp kitabı kaleme alınmıştır. Bu kitapların bazıları, ünlü tıp âlimlerinin eserlerinin Türkçeye tercümesi, bazıları da yarı telif, yarı diğer eserlerden özet çıkarma yoluyla oluşturulmuş eserlerdir. Bildiğimiz kadarıyla Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış ilk tercüme tıp kitabı "*Müfredât-ı İbn Baytar Tercümesi*"dir. Mütercimi bilinmeyen bu eser, ortaçağın en büyük botanikçisi ve eczacısı İbnü'l-Baytâr'ın *Câmi'ü'l-Müfredâtü'l-Edviyeve'l-Ağdiye* adlı eserinin Aydınoglu Umur Bey (ö. 1348) adına Türkçeye tercümesidir (Bayat, 2010; 285). Yazılış tarihi belirlenebilen ilk telif tıp kitabı ise; İshak bin Murad tarafından 1389/1390 tarihinde Gerede yöresinde yazılmış olan *Edviye-i Müfreda* adlı eserdir (Canpolat, 1973; 21-47). Kendi alanlarında ilk olma özelliği taşıyan bu eserlerden başka Eski Anadolu Türkçesiyle şu tıp kitapları da yazılmıştır: *Tabi'atnâme, Müntehâb-ı Şifâ, Teshil, Kâmilü'l-Sinâ'a Tercümesi, İlsasiyye, Tervihü'l-Ervâh, Sultaniyye, Kitâbü'l-Müntehâb fi'l-Tıbb, Tercüme-i Kânûnçe, Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr, Zâhire-i Murâdiye, Bâhnâme, Bâhnâme Tercümesi, Yâdigâr-ı ibn Şerif, Eş-Şifâ fi Ahâdisü'l-Mustafâ, Kitâb-ı Güzide-i İlm-i Tıbb, Mürşid, Mecmû'atü'l-Mücerrebât* (Bayat, 2010: 285-291).

Kitâbu Tıbbü'l-Hikmet

Adlarını belirttiğimiz bu tıp kitaplarının yanında Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış tıp metinlerinden biri de çalışmamıza konu olan "*Kitâbu Tıbbü'l-Hikmet*"dir. Dönemin klasik tıp anlayışına göre tertip olunan kitap, yazarın düştüğü kayda göre Hicrî 906 (1500/1501) tarihlerinde kaleme alınmıştır. Eserin adının ve yazarının bulunduğu kısım silik olduğu için okunamamaktadır. Ancak, bu sayfanın sol üst tarafına "*Kitâbu Tıbbü'l-Hikmet*" kaydı düşüldüğü için eser bu isimle anılmıştır. 141 varaktan oluşan eser, doğrudan içerisindeki bapların nelerden bahsettiğini belirten bölümle başlamaktadır. İçindekiler kısmını oluşturan bu bölüm 5 sayfa tutmaktadır. Bütün sayfaları 21 satırken, bu giriş sayfası 18 satırdan ibarettir. Bu sayfasının başında da kitabın adının ve besmelenin bulunduğunu tahmin ettiğimiz yer silik olduğu için okunamamaktadır.

Harekesiz nesih ile yazılan eser, birtakım hastalıkların tedavilerinden bahseden 128 bapтан oluşmaktadır. Bapların, içindekiler kısmında numaralandırılmasındaki hatalar dikkate alınarak numaralandırmanın sonradan yapıldığı söylenebilir. Zaten metin içerisinde de bapların numaralandırılması çoğunluk rakamla olmakla beraber az da olsa yazıyla da yapılmıştır. Eser, bir bütünlük arz etmektedir. Eserde sadece 140. varakta bir eksiklik tespit edilmiştir. 140a'daki 117. bapтан sonra gelen 140b ve 141a'da hem bap numarası yoktur hem de sayfa altındaki anahtar bir sonraki sayfanın ilk kelimesiyle uyuşmamaktadır. Bunun dışındaki

sayfalar tamdır. Ayrıca eserin bazı sayfalarında 10. satırdan itibaren rutubetten mürekkebin dağılması sonucu yazıda önemli ölçüde olmasa da bir tahribat meydana gelmiştir. Bu durum da metinde bazı kelimelerin okunmasını zorlaştırmaktadır.

“Kitâbu Tıbbü'l-Hikmet”in bilinen tek nüshası “Avusturya Dükalık Kütüphanesi Gotha Koleksiyonu Türkçe Yazmaları”nda gösterilse de aslında eser, Almanya’da Erfurt Üniversitesi Gotha Araştırma Kütüphanesi pt. 144/Seetzen: Nr. 123’de kayıtlı bulunmaktadır. Yazılış tarihi olarak 902 (1496-1497), gösterilse de eserin son sayfasındaki kayda göre eser, 906 (1500-1501) yılında kaleme alınmıştır.

128 baptan oluşan eserde önce baştaki rahatsızlıklardan başlayarak bedenin çeşitli yerlerinde (diş, boğaz, boyun, yüz, dalak, karın, ayak) oluşan hastalıkların tedavilerinden ve insan bedenine dışarıdan gelecek zararlarla oluşabilecek zahmetlerin giderilmesinden bahsedilmektedir. Eserdeki bazı bölüm başlıkları şunlardır:

*baş ağrısının müte‘allî ve başda bit ve sirke def‘in bildürür
ser-sâme ve ba‘î yisevdâyamünâsib‘ilâcları bildürür
diş ağrılarını mu‘îlâcları bildürür
âdemüñyüzine güneş yârâritmesinüñ‘ilâcını bildürür
boğazda sülük olmasın ve şata‘îlâcların ve yılan çiyangir[mesin] bildürür
eñsesinirleri ağrısın ve süstluğın bildürür
yîtu‘l- nefes ‘ilâclarını bildürür
hafâîân-ki yürekoynameâdurbildürür
yaraîân-ki úaruluúdur anı bildürür
tarındağnúrdı bildürür
úafrâyı bildürür
íantükürmegi ve íanúúmağı bildürür
bevâúır ve ma‘î‘ad zahmetlerin bildürür
tırna‘ kem olmağúurlağan ve yaya‘yörüyüpyorulmamağı bildürür
yüksek yirdenyâatdandüşmegi bildürür
ba‘zımüferrihma‘cünları ve habları bildürür*

Her bapta bir hastalık belirtilmiş ve bu ana bap altında alt baplar ya da fasıllar oluşturularak o hastalığın türlü türlü tedavilerinden, ilaçlarının hazırlanışından, hangi bitkiden ya da maddeden, dirhem dirhem ya da miskal miskal, ne kadar konulması gerektiğinden bahsedilmiştir:

[25a] (...) **bâb** bir kişinüñvâzıtutulmuş olsa açma‘¹⁰ için beş dirhem hûlincân beş dirhem dârçún on dirhem anásún¹¹ cem‘âsin muhkemdögübüuyılayataynadalar andan úoñrake‘ûalunmuş bal¹² ile íaruşdura açıla úabâhbiriaç gün içile mücerrebdür (...)

[17b] (...) **bâb** tarhûnıçıynesé⁴ ağız íoúsın gidere **bâb** her kim giceturbyise andan yatub⁵ uyusa ağız íoúsın gidere ma‘desinává eyleye balğamın gidere **‘bâb** ağız íokusına ağızında hubbü‘l-misk dürteler (...)

[68b] (...) **bâb** bil ağrısün¹⁹ üzerlik iki dirhem Óatırarhâ bir dirhem çekirdeğičümüştara üzüm²⁰ yigirmi dâne bunları döğüşsa‘üideler güçilegetüreler ne-íadar²¹ balğam varsa çeküp gidere (...)

Bunun yanında müellif, kitapta belirtilen tedavi yöntemlerinin tecrübe edildiğini de belirtmiştir. Bu da tedavilerin sınıdığını, böylece de tedavilere olan inancın artırıldığını göstermektedir:

[13a] (...) diş ağrısıná ilâc bir küçük yeñiçölmegevâfir¹² yağlu çöregipâreleyübnişfinadegin doldura ammâ çöregiuvá¹³ doğraya barma‘úadarıdağı küçük doğraya ve bu çöregüñ üzerine¹⁴ úarb sirke íoyaçölmegi doldura ba‘de ağızını berkidübkenârların¹⁵ hamúr ile íablayubba‘deocağatoyubíaynadatâsirkenüñnişfi¹⁶ íalınca íaynayaba‘degece ile ayaza íoya üzerine íaraúaplu¹⁷ bıca‘ íoyadağı her úabâhbiriaç gün ağızında vâfir duta úoñra¹⁸ yabana döke mücerrebdür (...)

[45b] (...) **bâb** nâzlei için tecrübe olunmuşdur deve südügile⁷ hınnâyı yogura baş terâşidüp başına uralar ammâ gözine⁸ gitmekden hazeridüp alından bir bezile muhkembağlayalar (...)

Eser, dönemin hastalık adlarını, tedavide kullanılacak ilaçların hazırlanışlarını, tedavinin faydalı olabilmesi için dikkat edilmesi gereken kuralları, yapılması gereken perhizleri, insanların mizaçlarını ve bu mizaçlara iyi gelecek tedavileri, organ adlarını, bitki adlarını, yiyecek adlarını, hayvan adlarını ve dönemin tıp anlayışı ile ilgili daha pek çok değerli bilgiyi barındırması bakımından önem taşımaktadır:

[4a] (...) *bâbyâseminioúsıbalğamdan ve sevdâdan ve yilden olan ⁴baş ağrusın giderir ammâmahrümü'l-mizâckişilerüñ başın ağrudur (...)*

[28a] (...) *bâb turpıhavânda²dögüb şuyın alalar dañıhamâmavarub ol turpuñşuyındar³bir îadeh içseler üüdurabalgamı ve ağzından gelen îarâıuyı gidere ⁴bâbyimekyiyübüümaı isterlese tuzsız erişte gibi ve sirke-⁵siz tuzsız baş kebâbiyiyüb üzerine vâfirılcaıúularıcübüüa (...)*

[72b] (...) *¹⁸bâbûnec yağı dürteler ayağını ıssı şıgırbuğınatoyalar andan yimişlerden¹⁹perhâz eyleye birinçarâresitereyağla yiye erişte bâdem²⁰yağıla yiye ma'cân-ı sûrincân ve şarâb-ı beneşenâfi²¹ve huüne ideler (...)*

Müellif, eserini yazarken kısmen de olsa çeşitli tıp kaynaklarından ve tıp âlimlerinden faydalanmıştır. Bu durum da bazı hastalıkların çeşitli tedavilerinden bahsederken “tıbkıtâbı” diye bahsettiği bir eserden ve çeşitli tıp âlimlerinden yaptığı alıntılarda karşımıza çıkmaktadır:

[29b] (...) *ıbkıtâbında¹⁸eydür göz ağrusı sebebi îangâlibolmaıdur¹⁹Olâmeti göz ız[ar]maı ve ¹⁹şışmek ve şaralurşarolmaı ve çapaıçoiolmaı ve îabaılar birbirine ²⁰yapuşmaı ve delüklerüancumaıbunuñ ilâcınıáfâldenian²¹almaıdur eñsedenbaldurdanğacâmatimekdür (...)*

[26a] *⁹Buîrât hekâmeydür her kim úarmısağıçofıyisema¹⁰desinipâk eyleye ¹⁰ve el ayaıtanamasın gidere ve fâlîce ve süstendâm olana menfa¹¹ide*

[38a] (...) *İbn-i Sâñâyedür gül yağı¹⁹zihni ve aılıartururegerılcağla başa dürtseler eyüdüzencebâl²⁰yimek eyüdür günlük yimekyüdüürâdemüñ ezberin ya'nâñıfzır²¹arturur egerdâñim zihnın açar ħardaleyüdür nergisi çoı[38b] (...) ¹⁰ıoıulasa ¹¹Olâlmıavâıder her kim hüdhüdüñ beynisın ve yüzün ve ²ırnağın başında götürse aşşı ve 'alılıkâmil ola (...)*

[97b] (...) *Câlânüseydür⁹kimesne yılan úoıaoğlaı derisin ısıcagla üzerine uralar ve yağlayalar derini ¹⁰çeküp ağrusın ala (...)*

Başta da belirttiğimiz üzere Eski Anadolu Türkçesi, 13-15. yüzyıllar arasını kapsayan bir dönemdir. Metnimiz 16. yüzyılın hemen başında yazılmış bir metin olduğu için Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini taşımaktadır. Ayrıca, Eski Anadolu Türkçesi metinleri içerisinde tıp metinleri, diğer metinlere nazaran genellikle daha sade bir Türkçeyle yazılmıştır. Bu durum, halkın yazılanları kolayca anlayıp tedavileri uygulaması için kaleme alınmalarından ileri gelmektedir. Metnimiz de dil bakımından oldukça sade ve anlaşılırdır. İlaç ve bitki adları dışında Arapça ve Farsça kelime oldukça az kullanılmıştır:

[13b] (...) *bâb sarımsağıbişürübağruyan¹⁶dişe dutsa ağrusın gidere bâbma¹⁷denüsyaprağındögüb¹⁷ağruyan dişe dürtseler ağrusın gidere (...)*

[13b] (...) *her kim ħatmâyaprağınkökinalubağruyan²⁰dişe dürtse úurđvarısa gidere (...)*

[73b] (...) *sinâmekâisti¹⁷Omâl itseler müfâddür çörek otın¹⁷yumuşat döğüp gül yağıyla ursalar veca'-ı mañúılagiderürbeneşe¹⁸dibin úurıdup ursalar müfâddürdilküyağnúâyıyağlardan¹⁹yıgdür bendekşeleragrusınanâfi²⁰dürböğürtlenyaprağındögüp²⁰şuyın alupgevdeye dürtseler bendekşeleragrusın gidere (...)*

Arapça ve Farsça adları verilen ilaç ve bitkilerin büyük bir kısmının hemen yanlarına da Türkçeleri yazılmıştır: *teşennüc ki siñirçekilmekdür, kâbús ki ağırbaımaıdur, ihtilâc-nâme ki segir-nâmedür, persiyâvşân ki baldırıraradur...* Müellif, dönemin diğer tıp kitaplarında Arapçası ya da Farsçası kullanılan kelimelerin yerine Türkçe kelimeleri kullanmayı büyük bir oranda tercih etmiştir. Bu durumun da halkın eserden kolaylıkla istifade etmesini önemli ölçüde artırdığı söylenebilir: *bildür-/beyân it-, diñdür-/sâkin it-, döğ-/sañıt it-, gider-/def¹⁰ it-, îaruşdur-/ñılıt it-...* Bu özelliklerin yanında, Arapça ve Farsça bazı kelimelere gelen birtakım eklerde uyumsuzluk da göze çarpmaktadır: *süstlü, ferañligi...*

Sonuç

XIV. yüzyıldan başlayarak Anadolu'da yazılmış olan Türkçe tıp kitapları birtakım özellikler bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmamızla dahem Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini yansıtmışından ötürü dil açısından hem döneminin tıp anlayışıyla ve halk tıbbıyla ilgili değerli bilgiler içermesi bakımından hem de dönemin Türkçe tıp terimlerini bize kadar ulaştırması yönünden önem taşıyan bir eser tanıtılmıştır. Bu eserin incelenip her yönüyle ortaya konulması başta Türk dili olmak üzere, Türk tıbbı, Türk halk hekimliği ve Türk kültürü gibi pek çok alana katkıda bulunacağı muhakkaktır.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, A. Adnan (1982). *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ARGUNŞAH, Mustafa (1999). *Tuhfe-i Muradî (İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BAYAT, A. Haydar (2003). *Tıp Tarihi*, İzmir: Sade Matbaa.
- BAYAT, A. Haydar ve Necdet OKUMUŞ (2004). *Mürşid (Göz Hastalıkları) İnceleme-Metin-Dizin-Sözlük*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- CANPOLAT, Mustafa- ÖNLER, Zafer(2007). *Edviye-i Müfrede*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çağran, Önder (1996). *Tıbb-ı Nebevî*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- EMİNOĞLU, Emin (2011). *Kitabü'l-Ef'âl*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2005). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*,Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERTEN, Asalet (2003). *Tıp Terminolojisi ve Tıp Metinleri Çevirisi*, Ankara: Seçkin yayınları.
- GÜMÜŞATAM, Gürkan (2010). "Eski Anadolu Türkçesinde Eczacılık Terimleri ve Bu Terimlerin Tıp, Botanik, Zooloji, Madencilik, Kimya Terimleriyle İlişkileri". *TurkishStudies*: V: 5/2, s. 1033-1087.
- KOCATÜRK, Utkan (1991). *Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- ÖZER, Osman (1995). *Ahmedi, Tervihü'l-Ervah (Giriş-Metin-Dizin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- PAÇACIOĞLU, Burhan (2006). *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Tarama Sözlüğü* (2009),Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TİMURTAŞ, F. Kadri (2005). *Eski Türkiye Türkçesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TOPARLI, Recep (2000). *Ahmet Vefik Paşa-Lehçe-i Osmanî*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TURAN, Zikri (1992). *Hacı Paşa, Teshil (Dil Özellikleri-İnceleme-Söz Dizini)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UZEL, İlter ve Kenan SÜVEREN (1999). *Şerefettin Sabuncuoğlu-Mücerrebname*,Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Yazım Kılavuzu*(2005), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YELTEN, Muhammet (1993). *Şirvanlı Mahmud-Kemâliyye (Giriş-İnceleme-Cümle Bilgisi-Metin-Sözlük)*,Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

قابیر اور لورہ عظیمہ وند قینق اور طوب بکوز وحتیہ
 اولوب صاڑا ایسہ خلط استند وکتہ د اولشا ایسہ کاکول
 اولوب پورق اولورسہ قان غلبہ لکیز اولت ایسہ
 اکوتیہ قوزلویاتق قوز اولوب صاڑا اولورسہ و قیق
 اولورسہ بسووا غلبہ لکیز اولت ایسہ واکوز ورج
 اولورسہ بلیم غلبہ لکیز اولت ایسہ کاکول صاڑا اولور
 و دتیق اولورسہ صفا غلبہ لکیز اولت ایسہ ورج
 قازدو یکایق ویا صلا ویا قوز اولوب یا ورج ویا صلا
 لغز اولت ایسہ قازدو ایسہ کاکول صاڑا اولور
 اولد اول قوز ویا صلا اولت ایسہ کاکول صاڑا اولور
 اولد اول قوز ویا صلا اولت ایسہ کاکول صاڑا اولور
 طبیعت کیند، هو شریط مشور کین قاعله بود مرده اولور
 بیض اولد ویا اور اولد اما ایسہ انار کایسہ ایسہ ایسہ
 لیجون، چماق قوی کیند واکوب صویح المی کولکین
 قیند، کفن الدقوزند حکم، مشکول یا بالید قواہ کیند
 کولک، اکو صوسه زینار ایسہ دیار ویا صلا اولت ایسہ
 اسنطک ویا کیند حماقین خیر مشاب قوز ویا صلا
 مر پی کیند اول قوز ویا صلا اولت ایسہ کاکول صاڑا اولور
 مشکول قواہ کولک، ایسہ مر صا ویا صلا اولت ایسہ کاکول صاڑا اولور
 ابلد یا ایسہ مشاب بالید مشور کولور ویا صلا اولت ایسہ کاکول صاڑا اولور